

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ ФУНКЦІОНАЛЬНО ОБМЕЖЕНОЇ РОЗМОВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПРОЗІ ПИСЬМЕННИКІВ БУКОВИНИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Марія Цуркан. Соціально-культурні параметри функціонально-обмеженої розмовної лексики в прозі письменників Буковини початку ХХІ століття.

У статті автор продовжує низку досліджень про розмовність в мові прози письменників Буковини, зокрема зосереджує увагу на лексичній основі стилізації цієї категорії через соціально-обмежені розмовні елементи – росіянізми та жаргонізми.

Ключові слова: функція, категорія, стилізація, розмовність, лексема, експресивність.

Мария Цуркан. Социально-ограниченная разговорная лексика в прозе писателей Буковины начала ХХІ века.

В статье автор продолжает цикл исследований о разговорности в языке прозы писателей Буковины, в частности обращает внимание на лексическую основу стилизации этой категории, в частности на социально-ограниченные разговорные элементы – россиянизмы и жаргонизмы.

Ключевые слова: функция, категория, стилизация, разговорность, лексема, экспрессивность.

Maria Tsurkan. Social and cultural points of functionally limited spoken language in prose of Bukovina t writers at the earl stage of ХХІ century.

In the article the author continues the range of researches about the colloquiality in the prose of Bukovinian writers and particularly focuses on the lexicological basis of stylization of this category by the means of socially limited colloquial elements – russionisms and slang expressions.

Key words: functions, categories, stylization, colloquiality, lexical unit, expressivity.

В останнє десятиліття поширюється ідея про те, що розмовні одиниці мови є явищем культури й відображають „розмовний образ світу” [12]. С. П. Биби́к розглядає явище розмовності як наслідок тісної взаємодії усної та писемної літературної практики, як результат актуалізації усталених в усній спонтанній побутовій мові мовомисленневих структур, зокрема й семантичних, пор.: „’Розмовність’ підтримується у побутово-ужитковій сфері, повсякденно-побутовій культурі та координується повсякденно-практичною мовною свідомістю, вона засоційована з неофіційністю, буденністю, конкретністю ситуативних стереотипів, наповнених лексико-фразеологічними та синтаксичними усталеними конструкціями” [1, с. 182]. Отже, такий маркер розмовності, як розмовна лексика, у художньому тексті виявляє певні соціолінгвальні ознаки первинного комунікативного середовища – „функціонально-ситуативні параметри усної неофіційної мови в повсякденно-побутовій культурі” [1, с. 193]. Це означає, що художня мова модифікує такі явища комунікації, як спонтанність, неофіційність, непублічність, діалогічність та ситуативну конкретність (О. А. Земська [7], О. Б. Сиротініна [10], С. Я. Єрмоленко [4], М. М. Пилинський [2]), надає їм естетичного вираження в конкретних мікроконтекстах.

Лексикологи, діалектологи і стилісти, по-різному формулюючи оцінки ролі та функцій модифікованих у текстах розмовних лексем, сходяться на тому, що вони виконують **комунікативну, етнографічну та експресивно-виражальну** функції (С. Я. Єрмоленко [5, с. 16], А. С. Зеленько [6], П. Ю. Гриценко [3, с. 36] та ін.).

Певні особливості функціонально-стилістичного та мовно-естетичного навантаження розмовної лексики засвідчує мова прози, автори якої об’єднані за певними часовими й територіальними ознаками мовотворчості, зокрема сучасні письменники Буковини. У їхніх творах утілено розмовний образ світу буковинців, гуцулів і покутян, носіїв південно-західного наріччя, маркерами стилізації якого стали загальні та власні назви, що становлять ядро і периферію усно-розмовного спілкування.

Мета нашої статті – визначити соціально-територіальні та соціально-культурні параметри функціонально обмеженої розмовної лексики та проаналізувати функціональне стилістичне навантаження росіянізмів, жаргонізмів та обценної лексики в текстовій тканині прозописма. **Матеріалом дослідження** послужили прозові твори письменників Буковини початку ХХІ століття – М. Матиос, Г. Тарасюк, В. Кожелянка, М. Лазарука, В. Михайловського.

У стилістиці аналізованої прози важливу роль виконують такі периферійні елементи комунікативних ситуацій, як **макаронічні російськомовні висловлення**. Вони виконують дві функції: 1) означають статус персонажа за національними, етнічними ознаками та належністю до сільської, регіональної субкультури; 2) несуть ширше часово-просторове й соціокультурне характерологічне навантаження у мові персонажів-буковинців.

За нашими спостереженнями, функції росіянізмів різняться в мові романів М. Матіос та в мові інших авторів, що зумовлене ідейно-тематичним спрямуванням творів, різним соціальним статусом персонажів, відмінностями щодо орієнтації на час зображуваних подій. Так, у творах М. Матіос та В. Михайловського росіянізми функціонують як засіб увиразнення чужості, відчуття остраху від прийшлих на землю Буковини та Прикарпаття у 40-х рр. ХХ ст. солдатів радянської армії, драматизму нових невідомих комунікативних ситуацій „селянин – військовий”, „селянин – представник нової влади”, що з’являються при цьому. У таких висловленнях відтворюється особливість вимови:– **Что??? Федуняк? Стариє Кути?** – молодший військовий вбіг у світлицю й став між Корнелією й господарем. – **С утра просіт невеста, в обед – дружка, а вечером женіх прідьот? Да? Что за комедію ви мне тут устраиваете?** – питав по чергово обох. – **Глі ви створілісь? Отвечайте!** – **Лейтенант Прокопенко!** – подав голос офіцер. – **Ведіте себя прілічно! Дайте людям закончіть беседу.** Вона зрозуміла: *все пропало* (Н, с. 157) і под.

У романі М. Матіос „Солодка Даруся” росіянізм *конфета* (без будь-яких фонетичних модифікацій: зазвичай носії того чи того діалекту замінюють звук [ф] на звукосполучення [хв]) став символом болю, хвороби, смерті, оманливих позитивів від присутності чужих людей: *Але з людьми вона не хоче говорити, бо тоді вони можуть дати їй конфету* (СД, с. 11); *А Даруся знає: /.../ ніщо на світі не є солодким, окрім конфет* (СД, с. 24) тощо. Це засібом ф о н о г р а ф і ч н о ї с т и л і з а ц і ї.

В оповіданнях Г. Тарасюк на теми життя українства на межі ХХ та ХХІ ст. росіянізми – маркери не ворога, а людини-сучасника з іншим соціокультурним ґрунтом, іншою мовною свідомістю: **Я тоже возмущаюсь**, – каже вона, виставивши голову з комп’ютерного цеху. – **У меня тоже рейбонок, и мать старая, и я тоже хачу, как нормальные люди, встретитъ Новый год! I то дома, а не в этой, ізвєніте, дире... От що значать неввірішені соціальні питання! Вони об’єднують народ краще за найкращу ідею! Одним махом!** (КТ, с. 57). Про таке явище один із персонажів В. Кожелянко висловився так: *Минуло якихось п’ятнадцять-двадцять років – вже німецьку чи польську мало хто знав, зате з’явився такий собі руско-український суржик* (ДЗ, с. 10).

Мові творів В. Кожелянка, Г. Тарасюк, М. Лазарука притаманне акцентування на цитатах-радянїзмах, що засвідчують апеляцію письменників до мовно-культурної міфологізованої свідомості з характерними для неї стереотипами єднання народів ударної праці. Ці реалії піддано іронічній оцінці, пор.: *Ідь, дурню, виконуй свій патріотичний обов’язок, щоб твоєму батькові-комуністові не соромно було розгонити ще й чужих дітей по рідной странє до самих до окраїн аж до Курильських островов! Ідьте, хоч усі ідьте до тих москалів, а ми собі тут самостійну бульку набулькаємо...* (КТ, с. 111) тощо.

Російськомовні вкраплення посідають істотне місце в стилістиці роману Г. Тарасюк „Цінь Хуань Гонь”. Подібні до наведених цитати набувають функції знака-ідентифікатора представника російської культури, з якого іронізує оповідач: *...„тягучими” піснями невідомого походження, наприклад: „Життя бує! З адмінгорба доноситься бадьорий спів Культяпкіна: „Нет у революции начала, нет у революции конца! Гон-ца-ца! Гон-ца-ца! Гон-ца-ца-ца!”* (ЦХ, с. 196) тощо.

Як засвідчують досліджувані джерела, представники міського соціуму, посадовці, можуть у побутовому спілкуванні здійснювати культуромовний контроль. У такому разі складаються ситуації, побудовані на словесній грі „неправильно – правильно”, як-от у мові роману М. Лазарука:

– *Ну, ти й сумашедший! Думала наскрізь проткнеш.* – *Не сумашедший. А божевільний! Скільки тебе вчити. Стеж за своїм язиком* (І, с. 9); – *Шо-шо? Який захід? Міроприємство?* – *Ага!* (І, с. 23); – *Ти мене не пойняв... – Не пойняв, а зрозумів.* – *Ну, та понятно, що зрозумів* (І, с. 32).

Здебільшого ж суржикізована мова персонажів – прийом стилізації соціального портрета й висміювання їхнього низького рівня культури мови й поведінки. Йдеться про такі соціотипи за мовними ознаками:

а) високопосадовці: *З дєтства не трималися в голові різні дати, фамілії, ще женські імена куди не йшло* (І, с. 104); – *Ні, черговий учьоний ступень, кажись, дохтор чи проффєсор* (І, с. 23);

б) безцеремонні партійні діячі (*– Ану посторонись! Ідьом свого товарища поздравлять* (І, с. 158);
в) жінки легкої поведінки (*Я сьогодні ж цим займусь. До Альки дзвякну. Вона ж по заграницям шастає* (І, с. 10);

г) другорядні актриси балетної трупи (*Кому ролі дістаються. Ой, ужас якийсь. А званія?, На гастролі за **границю літ** п'ять не їздили* (І, с. 96).

Характерна така нелітературна лексика і для мови „оповідача з народу”, яка виконує функцію засобу стилізації „під свого”, засобу самоототожнення: *Заступники порпалися в паперах, як кроти у землі, дрібніші **клерки**, ну, всілякі там зави відділками, секторами та іншими „ами”, трусилися, як у пропасниці чи епілепсії* (І, с. 19); *Розсаджуючи майбутню команду у **членовоз**, Жоржик, не спускав тильного ока з Кола Коловича* (І, с. 152); *– Бур-р-р-а-а-а!!! – зірвався на крик **Льонька-камсамолець*** (І, с. 174) тощо.

Залапковані росіянізми в мові М. Лазарука та В. Кожелянка також є сигналом чужого слова, сторонньої оцінки, що стосується чи то певної ситуації, чи то конкретного персонажа: *Навіть Колян звідкись випливає. Його ж колісь ледь не „**ісклучили**” з рідної партячейки* (І, с. 169); *Друге, що здивувало „**почті городського**” Людинюка, це вбрання весільних* (ДЗ, с. 38). Цей графічний прийом створює ефект багат шаровості інформації. „Чуже слово”-росіянізм за фонетичним образом – це і знак такого структурно-семантичного елемента, як невластива пряма мова персонажа: *Ліна подумала і зізналася собі, що брехала, не лише це тримає... якщо чесно, то її саму щось тримає біля цього **казла*** (ДЗ, с. 209).

У мові роману В. Кожелянка росіянізми – засоби історичної стилізації, а тому є мовними знаками періоду середини та другої половини ХХ ст. Це викривлені графічні форми на позначення:

а) суспільно-політичних (*П'ять років суворого режиму і три заслання. За **распространеніє завідомо ложних і змішлених*** (ДЗ, с. 17), *Об'єкт слухає „**дружні**” радіостанції* (ДЗ, с. 53),

б) соціально-економічних (*– Поїхав я на **север**, на заробітки, бо жінка хотіла „**Москвіча**”. Я маю мотоцикл з коляскою, але вона забрала машини* (ДЗ, с. 239); *Маю обшиту цим комуністичним гівном **стройотрядівську штурмівку*** (ДЗ, с. 73);

в) культурних (*Справжні, „**труцієся**” – Wrangler, Super-Rifle, Levi's – з американських та ізраїльських посилок* (ДЗ, с. 101); *Пострижених „**під бубон**”, тобто наголо, їх водили на різні роботи* (ДЗ, с. 239) реалій.

Деякі назви предметів, об'єктів, характерних для минулого століття, введені в оповідь у російськомовній графіці, як-от: *Бо оновлені за його проектом **колхозы і совхозы** мали залити всю країну молоком* (ДЗ, с. 7); *По-перше, перестали пити каву, а перейши на **российский чай*** (ДЗ, с. 9).

Отже, у мові всіх письменників, чиї твори були об'єктом аналізу, росіянізми є засобами стилізації розмовності: комунікативних звичок сучасної молоді, номенклатурних працівників, військовослужбовців тощо.

Жаргонізми засвідчено лише в текстах романів на теми міста – В. Кожелянка та М. Лазарука, а також у сатиричному творі Г. Тарасюк „Цінь Хуань Гонь”. Саме в них зроблено особливий акцент на мовно-психологічних образах представників різноманітних субкультур. Зокрема, кримінального жаргону: *Політики нагорі, **забивши кілька стрілок*** [УЖ, 312, крим., мол.], ***перетерли базар*** [УЖ, 42, мол., крим., жрм], *дали один одному зуб, що **падли*** [УЖ, 245, крим., жрм, зневажл.] *більше не буде і попросили народ розходитися по домівках* (ДЗ, с. 286); *Там розпочинаються політичні дискусії, які тривають, доки хтось „**при бабках**”* [УЖ, 41, крим., жрм] *не посилає найнікчемнішого алкаша за „Московською”* (ДЗ, с. 99); *...один з місцевих автохтонів /.../ начебто нагорнув каміння повну тайстру, збираючись, як приспівував собі коломишкою, перетворити його на зброю окрадених **лохів*** [УЖ, 205, крим., зневажл.] (ЦХ, с. 26); *Зате **понти*** [УЖ, 266, крим., мол.], *було кинуте* (ДЗ, с. 235); *Черговими ходили офіцери з категорії „**чмо**”* [УЖ, 365, крим., мол., жрм], (ДЗ, с. 30) тощо. І „вкладені ці слова” в уста не представників криміналітету як такого: вони репрезентують т. зв. розмовну жаргонізовану мову, тобто вживання цих жаргонізмів керівниками, управлінцями, військовими тощо. Подвійні соціальні ремарки засвідчують саме процеси розширення сфери вживання виокремлених слів та виразів.

Друга за репрезентантністю група – елементи молодіжної субкультури, як-от: *Претендувати на статус „**хіпового**”* [УЖ, 355, мол.] (ДЗ, с. 235); *– Во дають **піпли**...* [УЖ, 260, мол.] *– запечалився піаририк. – Ти з ними спікін як **мен з меном*** [УЖ, 215, мол.], *підказуєш, направиляєш... все-таки, як-не-*

як, сусіди по корчмі, брати по нещастю, а вони: „Брешиш! Стукач! Крокодил!” (ЦХ, с. 150); Пахатъ на шару? [УЖ, 371, мол.] (ДЗ, с. 275); Не поняв, старий, чо' ти тут, а не сидиш за компом [УЖ, 182, мол.] і не пишеш нетленку про Майдан? (ДЗ, с. 287); Одне жаль, що в такому прикиді [УЖ, 274, мол., крим.] ти не можеш явитися на очі продюсера багатого телеканалу чи редактора олігархічної газетки (КТ, с. 64) А якби хоч зо дві „тьолочки” [УЖ, 330, мол.] (І, с. 62); Остаточо споївши дружбана [УЖ, 130, мол.] (І, с. 180); Тверезі уникали дивитись один на одного в очі, а напідпитку говорили про насущне: про бухло [УЖ, 73, мол.], про музон [УЖ, 224, мол.], про тьолок [УЖ, 330, мол.], про джінси, про бабки [УЖ, 41, крим., жрм.], про фарицу [УЖ, 337, мол.] (ДЗ, с. 67); Можна було лоханутися [УЖ, 205, мол.] і купити підробку (ДЗ, с. 101); До генеральських чинів чмошники [УЖ, 365, мол.], не дослужувалися (ДЗ, с. 30).

У мові роману Г. Тарасюк „Цінь Хуань Гонь” також засвідчено кілька прикладів макаронічної молодіжної мови, насиченої англізмами, які практично не засвідчені в УЖ, наприклад: – Дон'т спікін, ю мазер [УЖ, 209: мазе ‘мати’, мол.], уррроди... скінхеди... це спікниши, блін, кину у вотеер піраньям! Ви в мене доблямаєтесь! – прошило балакунів рикошетом серйозне попередження з-під куца верболозу. Впізнавши лексикон пірищика Джі Ая, обидва співрозмовники не стали ризикувати (ЦХ, с. 81); – Глобалістів, ю мазер, сілі манкі! Хау мач талдикать одно і тож! – Кінг-конт із йо фазер [УЖ, 334: файзе ‘батько’, мол.], Гоу ту Гонконг! Гонь-Гонь, шрек! – визвірився по-заячому несвідомий Джі Ай до свідомого Самописця, тої ж миті пірнаючи назад у свій Інтернет (ЦХ, с. 99-100); – Вау, йо ма-азер, який фазер тут... – знову висунув пику заспану з нетрів інтернетських приморочений віртуальним сексом Джі Ай (ЦХ, с. 101). А це душі хочеться казки хоча б раз у рік перед Новим роком! Одне слово, сюррайзу! (КТ, с. 50). Такі мікроконтексти – мовно-психологічні зрізи сучасної субкультури, побутової комунікації.

Третій складник – приклади жаргонізованої розмовної мови, тобто лексики, поширеної в загальному вжитку: Зате в пивній і крамниціях йому без обмежень давали „до грошей” (у борз) скільки йому треба (ДЗ, с. 104); Ти що, оборзів [УЖ, 65: борзий: жрм]?!! – рывкнув Гапоша (І, с. 60); Ну, блі [УЖ, 60, жрм, евфем.], ти кого привів, Льошо? (І, с. 60); Далі триндів [УЖ, 326: тринда, жрм] про якесь дерево свободи (ДЗ, с. 122); Побля одної німфетки [УЖ, 238, жарт.-ірон.] були ше якісь шифрограми з буквами і цифрами (І, с. 92).

В аналізованих текстах поодинокими прикладами представлено жаргони: армійський (Наприклад, „дідам” [УЖ, 123, арм.] було положено не ходити на наряди (ДЗ, с. 26); „Молодим” [не зафісовано] було положено не вилізати з нарядів (ДЗ, с. 26), спецслужб (Об'єкт вирішено було „заціфрувати” [не зафісовано], тобто дати 7+5 (сім років концтабору і п'ять засання) (ДЗ, с. 51); наркоманів (Почати безпробудно пити чи нюхати кокс” [УЖ, 180, нарк., мол.] (ДЗ, с. 222).

Отже, жаргонізми в мові аналізованої прози створюють соціально-культурний зріз, стилізуючи усно-розмовну практику представників певних субкультур. Насичення жаргонізмів у мішанині з варваризмами, вульгаризмами часом справляє ефект іронічної оцінки глобалізаційних впливів на мовну культуру нового покоління.

Лайливі, образливі одиниці мови містять у собі вказівку на емоційний стан того, хто говорить – роздратування, гнів, злість, неприязнь. Негативні емоції у стилізованій усно-розмовній комунікації – це лише привід для уживання лайливої лексики [9, с. 176]. Окрім того, як зауважила С. В. Форманова, „інвектива формує емоційно-оцінний комплекс експресії, розставляє певні акценти” [11, с. 175].

Розмовні обценні лексеми мають певну експресію:

а) зневажливу (Пашко Казнарєнко тоді Улиними руками обхитрив Папу, та ще й прибрав, собака [СУМ: IX, 341: собака, 2. перен., зневажл. Про злу, жорстоку, недобророзумливу і т. ін. людину. // Уживається як лайливе слово], як стало відомо Папі згодом, майже всю частину заробітку (Mr & Ms., с. 73); Що тобі у нас треба, гадюко?! [СУМ: II, 15: гадюка, 2. перен., зневажл. Про злу, підступну і т. ін. людину. // Уживається як лайливе слово] (СД, с. 49); Та що вони, гади [СУМ: II, 15: гадюка, 2. перен., зневажл. Про злу, підступну і т. ін. людину. // Уживається як лайливе слово], приварили її? (І, с. 4); Викликав селектором свого заступника, вічно заспаного Пічкуря. Того ще не було „Ага! Дрихлить у намулі, гад ползучий” (І, с. 17); Він, волоцюга [СУМ: I, 341: волоцюга, зневажл. 2. Той, хто любить волочитися за ким-небудь], чекає, але недовго (ДЗ, с. 203); Забрали, іроди [СУМ: IV, 275: ірод. 2. лайл. Дуже жорстока, люта людина], забрали. І чого? (Н, с. 92); А цих хто поховає?! – хрестячись, киває через плече Фрозина.

– *Не дають уже ховати, пси* [СУМ: V, 178: пес. 2. // Уживається як лайливе слово] (Н, с. 91); – *Що вам, бугаї* [СУМ: I, 351: бугай, лайл. Про людину], *від нас двох треба?* (СД, с. 73);

б) вульгарну. Зокрема, вдаючись до усно-розмовного побутового реалізму, ці ж письменники не оминають інвективи, порушуючи культуромовне табу й надаючи тим самим певним мікроконтекстам підкресленого вульгаризму. Шкала цих номінацій різниться за ступенем вияву вульгарності, пор.: *Віддай годинник і телефон, сволоч* (ДЗ, с. 277) (СУМ, XI, 485: шкура, 4. перен., вульг. Людина, що дбає лише про свої інтереси // Уживається як лайливе слово); *Ну я йому, цьому гівнюкові* [УМБТ, 135: гівнюк, вульгарно-просторозм., презирл. лайл. 1. Нікчемна людина], *все скажу* (І, с. 238); *Розуміють вплив сакральних символів на ваше жалюгідне матеріальне існування, мудаки!* [УМБТ, 247: мудак, зруб. – просторозм. Наївна, некмітлива людина] (ДЗ, 119); *Як цих двох сук* [СУМ: X, 428: сука, 2. перен., вульг. Уживається як лайливе слово; УМБТ, 361: сука, просторозм., лайл. Жінка легкої поведінки, повія] *дістала і їхню підстилку* [СУМ: VI, 274: підстилка. 2. зневажл. Хвойда, шльондра; УМБТ, 293: підстилка, зруб.- просторозм. презирл. Жінка легкої поведінки] (СД, с. 161).

Як лайливі сприймаються контаміновані вирази-означення осіб, де один із компонентів – обценна одиниця, а другий – експресивна номінація особи, що позначає її певну негативну властивість, неповноту вияву ознаки, що відповідала б еталону в соціумі. Такі обценізи спрямовані на персонажів чоловічої та жіночої статі, на уяскравлення особистісних та соціальних ознак:

а) за зовнішністю, фізичними вадами, морально-етичним ознаками: *Треба негайно врізати замки, щоб, коли він прийде від своєї курви* [УМБТ, 220: курва, вульг. – просторозм. Повія] *кістлявої, відразу зрозумів, що його лаби тут не буде* (ДЗ, с. 200); *Знаємо ви твою політику, казьол* [УМБТ, 213: козел, вульгар.-просторозм. Хтивий чоловік] *вонючий, думаєш, якщо маєш бабло, то всьо твоє?* – *сказав хлопець* (ДЗ, с. 274); – *Май фацу, Митре безличний! Найшов шо на патички брати, анцихристе* [СУМ: I, 179: анцихрист, діал. // Уживається як лайливе слово] *безрогий! Стули писок!* (ЦХ, с. 75); – *Не збереш – сам знаєш... не мені розказувати тобі, дурневі* [СУМ: II, 371: дурень, розм. Розумово обмежена, тупа людина] *недоробленому* (СД, с.171);

б) віком: *Що, старий хрін* [УМБТ, 388: старий хрін, просторозм., презирл. Старий чоловік], *прийшов наших тьолок знімати?* (ДЗ, с. 274); *Цей старий пердун* [УМБТ, 276: старий пердун, вульгар.-просторозм. Чоловік похилого віку] *три місяці упирався показати бункер свого сина!* – *Дідушенко кричав не передихаючи* (СД, с. 160).

Нерідко словосполучення на позначення особи набуває інвективних ознак, агресивної конотації завдяки прикметнику зі зниженою семантикою, із семантикою, у якій закладена низька соціальна оцінка певних якостей, озац і под., як-от: *А то привикли чуже пійло муляти, патріоти довбані* (І, с. 216); – *Мучиси, скурві діти!* (ЦХ, с. 35); *Що не чуєте? То ви ще й поглотили, амеби безмозглі. А-а-а! Так-так беххребетні* (І, с. 20); – *Боягузе* [СУМ: I, 274: боягуз. Дуже несмілива, ляклива людина] *безплотний! Та ж цигани ніч розкрадають, а ти про честь мундира розп'явся* (І, с. 4); *Ади – перекінчик* [СУМ: VI, 351: перкінчик, 2. зневажл., жарт. Той, хто відмовився від своїх переконань] *гнилий! Я бо думав, що він лиш з москалями й румунами заодно* (ЦХ, с. 6); *А з Чавагою ми розберемося. Ая-а-а-кже. Він мені штрикатиме моїм минулим. А сам, тарган* [СУМ: X, 127: тарган *У порівн.] *полохливий, втікає від світла, аж за ним курява не встигає* (І, с. 9).

В усній невимушеній комунікації подібні зневажливі номінації осіб можуть підсилюватися за допомогою видільних часток, неозначеного займенника, як-от: *І цей, цап такий* [СУМ: XI, 374: цап. 2. перен., ірон. Про чоловіка з неприємним, фальшивим голосом], *розуміючи, що тут не жартують, покійно йде кібініматері* (ДЗ, с. 203); *Але цього недобитка* [СУМ: V, 137: недобиток. 4. Уживається як лайливе слово] *також витягли з дна, щоб іще раз показати, що така доля чекає кожного, хто хоч найменшим чином спробує обдурювати нас!* (СД, с.161); *То я кажу, оце перед твоїм приходом дзвонить якась одоробло* [СУМ: V, 237: одоробало, одоробло. 2. зневажл. Незграбна людина. // лайл.] *і погрожує* (І, с. 215).

Усі з наведених вище різновидів обценізмів в еспресивно насичених негативно забарвлених контекстах можуть нанизуватися, відтворюючи для характерних ситуацій високий рівень емоційності.

У мові аналізованої прози В. Кожелянка, Г. Тарасюк та М. Лазарука засвідчено чимало прикметників з обценною семантикою, спрямованих на агресивну аксіологію як суспільно-політичних реалій, так і об'єктів довкілля: *Не знати, що більше розлютило нічних джерелівських*

легіонерів – ці **чортові** [СУМ: X, 467: чортовий, 2. Уживається як лайливе] *прапорці* (ДЗ, с. 238); *Досі десь тилом припадає, якщо **скурві** миші не погризли* (І, с. 195) тощо.

Окрім обценного, інвективного позначення соціальних явищ, лайливі вирази, наприклад, у мові романі Г. Тарасюк „Цінь Хуань Гонь”, спрямовуються на зневажання етнонаціональних ознак осіб: – *Ти, **нінзю заморська!** То ти мене, **нензо** [позасловникові номінації], за фантома маєш? – аж зубами заскреготав від пекельної образи і безсилля Марусяк, намагаючись вхопити того самурая за його характері. Але той стояв незворушно* (ЦХ, с. 230); – *Ах ти ж **контра*** [СУМ: IV, 451: котра, заст., зневажл. 1. Контрреволюціонер; тут: ‘зневажливе звернення до особи’] *москальська!* В’єжіт Культяпкіна, бо продаст орді склад, а разом із ним і майбутнє Ко-зацької Країни пустить під укіс! – *закричала корчма* (ЦХ, с. 114). Додатковими ознаками збурення, емоційного піднесення є коментарі автора до реплік персонажів – *заскреготав зубами, кричала корчма*.

Означальну інвективну функцію виконують і прикладкові утворення на зразок: – *Комусь – рай на землі, а тобі, безкінечно чесному **ідіоту-патріоту**, безкінечні вибори* (ЦХ, с. 99–100); *Та це про любов. Ми ж тут – про **суку-любов**, яка, з одного боку, большая и чистая, а з другого – маленькая и пошлая, любов, яка нищить* (ДЗ, с. 173) і под.

Отже, лайливі, зневажливі, вульгарно-просторічні одиниці мови, виконуючи в художній оповіді функцію характерологічно-номінативну, водночас є експресивними засобами означення почуттів, емоцій того, хто говорить. Їхня функція в художній оповіді – стилізувати живомовність ситуацій повсякденного спілкування в усьому обширі їх емоційно-експресивного наповнення з урахуванням активності периферійних складників мови повсякдення.

Висновки та перспективи. У мові сучасних письменників Буковини наскрізно використано стилістичний потенціал росіянізмів, що є знаками-ідентифікаторами соціального статусу персонажа, його рівня мовної культури, національної належності. Крім того, росіянізми в широкому розумінні є засобом фонографічної стилізації.

Висловлення як суміш англізмів, молодіжного жаргону та вульгаризованої розмовної мови в мові аналізованої прози використані як прийом стилізації мови сучасної молоді, іронічного висміювання результатів глобалізаційних впливів на культуру спілкування нового покоління.

Жаргонізми, обценна лексика привносить експресію вульгарності, надмірної колоквіалізації, підкресленої реалістичності мовного образу деяких соціальних прошарків, стилізують міську усно-розмовну практику представників певних субкультур. У них поєднується характерологічно-номінативна та емоційно-оцінна функції.

Подальше дослідження особливостей поліфонізму категорії розмовності, історичної перспективи засобів її вираження, на нашу думку, може бути пов’язане з аналізом різностильових текстів, що дасть змогу глибше й детальніше описати окремі ідіостилі, а також поповнити реєстр розмовних елементів у словнику національної літературної мови.

Література

1. Бирик С. П. Українська усна літературна мова в культурі повсякдення : монографія / С. П. Бирик. – Ніжин : Аспектполіграф, 2013. – 589 с.
2. Взаємодія усних і писемних стилів мови : зб. наук. праць / відп. ред. М. М. Пилинський. – К. : Наук. думка, 1982. – 180 с.
3. Гриценко П. Ю. Мови чисті джерела // Культура слова. – 1983. – Вип. 25. – С. 32–38.
4. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: (Стилістика та культура мови): монографія / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
5. Єрмоленко С. Я. Народно-розмовна традиція в літературно-художньому мовленні / С. Я. Єрмоленко, Г. М. Гримич // Питання мовної культури : зб. наук. праць. – К., 1967. – Вип. 2. – С. 14–32.
6. Зеленько А. С. Про деякі функції діалектизмів у мові художньої літератури / А. С. Зеленько // Культура слова. – 1983. – Вип. 22. – С. 39–41.
7. Земская Е. А. Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис / Е. А. Земская. – М. : Наука, 1981. – 276 с.
8. Кулаков А. Е. Лингвокультурный и коммуникативный аспекты инвективного лексического инвентаря (на материале территориальных вариантов французского языка Франции, Канады и Африки) : автореф. дис. канд. филол. наук : спец. 10. 02. 19 „Теория языка” / А. Е. Кулаков. – Саратов, 2011. – 22 с.
9. Петрищева Е. Ф. Стилистически окрашенная лексика русского языка / Е. Ф. Петрищева. – М. : Наука. – 222 с.

10. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [Алексеева Л. М., Аннушкин В. И., Баженова Е. А., О. Б. Сиротинина и др.]; под. ред. М. Н. Кожинной. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 696 с.
11. Форманова С. В. Інвективи в українській мові : монографія / С. В. Форманова. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 336 с.
12. Współczesny język polski / pod. red. J. Bartmińskiego. – Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – Lublin, 2010. – 659 s.

Список скорочень текстових джерел

- Ав.** – Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії / Марія Матіос – Львів : ЛА „Піраміда“, 2010. – 366 с.
- БР** – Матіос М. Бульварний роман / Марія Матіос. – Львів : ЛА „Піраміда“, 2003. – 185 с.
- ДЗ** – Кожелянко В. Діти застою / Василь Кожелянко. – Чернівці : Книги–ХХІ, 2012. – 328 с.
- І** – Лазарук М. Інавгурація / Мирослав Лазарук. – Чернівці : Книги–ХХІ, 2006. – 248 с.
- КТ** – Тарасюк Г. Короткий танець на Віденському балу / Галина Тарасюк. – Бровари : Відродження, 2009. – 222 с.
- М** – Матіос М. Москалиця / Марія Матіос. – Львів : ЛА „Піраміда“, 2008. – 64 с.
- МБС** – Михайловський В. І. Мелодія білого смутку / В. І. Михайловський – Чернівці : Прут, 2013. – 408 с.
- МН** – Матіос М. Майже ніколи не навпаки / Марія Матіос. – Львів : ЛА „Піраміда“, 2008. – 181 с.
- Н** – Матіос М. Нація / М. Матіос. – Львів : ЛА „Піраміда“, 2007. – 256 с.
- Письменники, 1** – Письменники Буковини другої половини ХІХ–першої половини ХХ століття : хрестоматія / упоряд. : Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. – Чернівці : Прут, 2001. – Ч. 1 – 800 с.
- Письменники, 2** – Письменники Буковини другої половини ХІХ–першої половини ХХ століття : хрестоматія / упоряд. : Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. – Чернівці : Прут, 2003. – Ч. 2 – 732 с.
- СД** – Матіос М. Солодка Даруся / Марія Матіос. – Львів : ЛА „Піраміда“, 2007. – 186 с.
- ЦХ** – Тарасюк Г. Цінь хуань гонь / Галина Тарасюк. – Біла Церква : Буква, 2008. – 256 с.
- Mr & Ms** – Матіос М. Mr & Ms. U in country UA / Марія Матіос. – Львів : ЛА „Піраміда“, 2006. – 136 с.

Список скорочень лексикографічних джерел

- СУМ** – Словник української мови : в 11-ти т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
- УЖ** – Ставицька Л. Український жаргон : словник / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 496 с.
- УМБТ** – Ставицька Л. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обсценізми, евфемізми, сексуалізми / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2008. – 454 с.